

Fotó: Bv. fotó

Virágh-Vizvári Fanni

A ZÁRT INTÉZETI REINTEGRÁCIÓT ELŐSEGÍTŐ TEVÉKENYSÉGEK RELEVANCIÁJA A FIATALKORÚ BŰNELKÖVETŐKNÉL

The relevance of closed institutional reintegration activities for juvenile offenders

A tanulmány célja a zárt intézeti körülmények között alkalmazott reintegrációs tevékenységek relevanciájának vizsgálata, fiatalkorú bűnelkövetők esetében. A zárt intézetek strukturális jellemzői és a prizonizációs hatások csökkenthetik a társadalmi visszailleszkedés esélyeit, ugyanakkor ezek a hatások megfelelő beavatkozásokkal mérsékelhetők. A vizsgált tevékenységek – így az oktatás, a szabadulás utáni munkavégzésre való felkészítés, az önellátó feladatok, a mentális egészséget támogató programok, valamint a családi kapcsolatok fenntartása – komplex módon járulnak hozzá a normakövető életvezetés kialakításához. Emellett, a reintegráció nem csupán egyéni rehabilitációs törekvés, hanem társadalmi szinten is elvárás, így érdemes tenni széleskörű elfogadottságának növelése érdekében.

Kulcsszavak: zárt intézet, reintegráció, fiatalkorú bűnelkövetők, prizonizáció, normakövetés

The aim of the study is to examine the relevance of reintegration activities applied in closed institutional settings in the case of juvenile offenders. The structural characteristics of closed institutions and the effects of incarceration can reduce the chances of social reintegration, but these effects can be mitigated with appropriate interventions. The activities examined – such as education, preparation for work after release, self-sufficiency tasks, mental health support programs, and maintaining family relationships – contribute in a complex way to the development of a norm-compliant lifestyle. Furthermore, reintegration is not only an individual rehabilitation effort, but also a social expectation, so it is worth working to increase its widespread acceptance.

Keywords: closed institution, reintegration, juvenile offenders, prisonization, norm-compliant behavior

Bevezetés

A büntetés-végrehajtási intézetek (a továbbiakban: bv. intézetek) és a javítóintézetek feladatai már régóta nem csak a kiszabott büntetések végrehajtására korlátozódnak, ennél sokkal komplexebb szakmai munka zajlik a fiatalkorú bűnelkövetőket befogadó zárt intézetekben. A közvélemény számára igen megosztó kérdéskör a bűnelkövetők reintegrációja, ugyanakkor a Bv. törvény¹ konkrét és részletes jogszabályi környezetet biztosít, így ennek megfelelően alakul a reintegrációs célokhoz rendelt tevékenységek megvalósítása is. Egyértelmű, hogy ez jelentős munkaterhet és felelősséget ró a bv. intézetek személyi állományára és a javítóintézetek nevelőire, hiszen zárt intézeti körülmények között kell a fiatalkorú fogvatartottak, javítóintézeti növendékek számára olyan programokat biztosítani, amelyek során a szabadulás utáni életben hasznosítható készségeket sajátítanak el. Úgy gondolom fontos látni, hogy a reintegráció nem egy öncélú, posztmodern jelenség, hanem a bűnelkövetők konstruktív életvezetésének kialakítása a normakövető viselkedés érdekében, mely a többségi társadalomnak is érdeke. A tanulmányban bemutatom a reintegrációs tevékenységeket is érintő zárt intézeti jelleget, valamint hogy a különböző reintegrációs tevékenységek milyen módon képesek a prizonizációs hatásokat ellensúlyozni és megvalósítani a hozzájuk rendelt célokat, azaz minél inkább elősegíteni a társadalomba történő sikeres visszailleszkedést.

Zárt intézet, prizonizáció

A zárt intézetekben számos olyan, a zártságból fakadó körülmény figyelhető meg, amelyek a technológiai fejlődéstől és a társadalmi változásoktól függetlenül jelen vannak az adott intézetben élők mindennapjaiban.

A zárt intézetekben sajátos érték- és normavilág alakul ki, a „börtöntársadalom” működése folytonos alkalmazkodásra kényszeríti a fogvatartottat vagy növendéket, amely által olyan speciális „tudásra” tesznek szert, ami csak erre a közegre vonatkozik. A zárt intézeti lét jellemzője az egyhangúság, az ingerszegény környezet, ami ugyanakkor kiszámíthatóvá teszi a mindennapokat.

Fliegauf és Ránki a börtönártalmakról – mint a totális intézet jellegéből fakadó ártalmakról –, valamint a zárt szociális közegről és a másodlagos börtönjellegekről beszélnek.² A börtönártalmak egyike a prizonizáció, amiről Clemmer ír először. Eszerint

1 2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról

2 Fliegauf G., Ránki S. (2007)

a bv. intézeteknek olyan sajátos „kultúrája” létezik, mely egyének feletti gondolatokat és viselkedésmódokat foglal magába.³

A zárt intézményrendszert jellemző legfőbb ártalom a prizonizáció, avagy „börtönösödés”, mely a beilleszkedési nehézség mellett a bűnelkövetői attitűdöt, illetve a deviáns környezethez való szocializációt is elősegítheti, így a prizonizáció a rehabilitáció, a reintegráció ellen ható tényező. Ugyanakkor jó hír, hogy a visszaailleszkedés esélye a readaptációs egyéni nevelési tervek függvényében pozitív irányba mozdulhat, azaz minél szervezettebb, strukturáltabb, módszereiben gazdagabb a readaptáció, annál kisebb mértékben érvényesülhetnek a prizonizációs hatások.⁴

A fiatalok bűnelkövetők esetében ezek a folyamatok még jelentősebbek, hiszen a személyiségformálódás, a szocializációs éres időszakában jelentkeznek, ezért a különböző reintegrációs, reszocializációs tevékenységek fontos, ezen hatásokat ellensúlyozó szerepet töltenek be.

A reintegráció célja és eszközei

Ahogy a bv. intézeteiben elhelyezett fiatalok fogvatartottakra, úgy a javítóintézeti növendékekre is jellemző, hogy jelentős részük alacsony szocioökonómiai státusszal rendelkezik, azaz szociológiai értelemben gyakran a társadalom peremén élnek, a különféle deviáns magatartásformák miatt nem integráns részei a társadalomnak. Mindez a szabadságvesztés-büntetés ideje alatt tovább romolhat, a szabadulás után pedig ezzel a hátránnyal indulva fennáll a bűnisméltés veszélye.

A Bv. törvény konkrétan megfogalmazza a reintegráció követelményét, amelyben feladatként kelült meghatározásra „a végrehajtás alatti reintegrációs tevékenység eredményeként annak elősegítése, hogy az elítélt szabadulása után a társadalomba sikeresen visszaailleszkedjen és a társadalom jogkövető tagjává váljon”.⁵

A normalizáció elvének kiindulópontja, hogy a személyi szabadság elvonása már önmagában véve büntetés, ezért ezt és a bebörtönzéssel szükségszerűen együtt járó káros hatásokat nem szabad fokozni. Törekedni kell a fogvatartott bv. intézeti életkörülményeinek a szabad élet általános körülményeihez történő közelítésére.⁶

Forgács szerint a reintegráció legfontosabb és legáltalánosabb célja a bűnelkövető szabadulás utáni társadalomba való beilleszkedésének, visszaailleszkedésének elősegítése.

3 Clemmer, D. (1940)

4 Hatvani E., Hegedűs J. (2015)

5 Bv. törvény 83. § (1)

6 Juhász Zs. (2018)

Ehhez szükséges a bűnisméltés megelőzése, az elkövető munkaerőpiaci esélyeinek javítása, az életkörülményeiből adódó hátrányainak csökkentése és személyiségének, szociális készségeinek fejlesztése. Ahhoz, hogy a reintegráció sikeres legyen, az elkövetőnek fel kell ismernie tette társadalomra való veszélyességét és lehetőség esetén enyhíteni, jóvátenni azt. Ezért a szabadságvesztés során alkalmazott módszerek és eljárások nagymértékben befolyásolják a végrehajtás sikerét.⁷

A reintegráció létjogosultsága megosztó lehet, hiszen az elítéltek reintegrációjának elősegítése összetett feladat, eredményessége igen nehezen mérhető. E programok eredményességét leginkább az elkövetők visszaesésén keresztül mérik, ami nem feltételez konkrét módszertant, így rendkívül eltérő eredmények szülehetnek.⁸ Ennek kapcsán kijelenthető, hogy azok az ismeretek, amelyeket a reintegrációs programok során sajátíthatnak el a fogvatartottak, a társadalomba való beilleszkedést elősegítő faktorok. Az adott reintegrációs program a fogvatartó intézet támogatásával, programterv szerint valósul meg, mely azonban a zárt intézeti körülmények miatt akadályokba ütközhet. A reintegrációs program sikerét tehát több tényező befolyásolja, ennek egyik eleme, hogy a személyi állomány és a fogvatartottak, növendékek is érdekeltek legyenek a megvalósításban. A fogvatartotti, növendéki oldalról leginkább úgy közelíthető meg ez a kérdés, ha számba vesszük, hogy az adott program milyen készségek elsajátításához képes hozzásegíteni a résztvevőt.

Családi kapcsolatok

A családtagok által nyújtott társas támogatás és az ezzel összefüggő háláérzet – a családtagok hiányának érzetével társulva – a családi kapcsolatok felértékelődéséhez vezet.⁹ A családdal való jó kapcsolat egyrészt megkönnyítheti a zárt intézeti létet, másrészt a társadalmi beilleszkedést és a bűnisméltés megelőzését is elősegíti, ha a szabadulást követően erős hozzátartozói kapcsolataira támaszkodhat a fiatal.¹⁰ A családdal való kapcsolattartás biztosítása a társadalmi beilleszkedés sikerességét hivatott elősegíteni, több tényezőt keresztül. A szabadságelvonás okozta nehézségeket, a bezártságot elviselhetőbbé teszi, motivációt biztosít a normakövető magatartásra, kapcsolatot teremt a külvilággal. Optimális esetben hozzájárul a jó irányú identitásváltozáshoz, a proszociális, nem-bűnözői identitás kialakulásához és megerősödéséhez.¹¹ Azok a fogvatartottak, növendékek, akik erős családi kapcsolatokkal rendelkeznek, kisebb valószínűséggel követnek el újabb bűncselekményeket a szabadulásuk után.¹²

7 Forgács J. (2009)

8 Lievore, D. (2004)

9 Biró E. (2015)

10 Antal G. et al. (2014)

11 Albert F., Biró E. (2015)

12 Bales, W. D., Mears, D. P. (2008)

A családdal való kapcsolattartás biztosítása a fogvatartottak, növendékek mentális egészségének fejlesztésében is fontos szerepet játszik. Cochran és munkatársai szerint azok a fogvatartottak, növendékek, akik rendszeresen kommunikálhatnak a családjukkal, kevésbé hajlamosak a depresszióra és szorongásra.¹³

Minden bv. intézetben biztosítják a telekommunikációs eszköz útján történő online kapcsolattartás lehetőségét, ami azoknál a fogvatartottaknál a legjelentősebb, akiknek a földrajzi távolságok, a család anyagi erőforrásai miatt kevesebb lehetőségük van látogató fogadására.¹⁴

Nem hagyható figyelmen kívül azonban az sem, hogy a látogatásoknak nem kizárólag pozitív hozadéka lehet. A kapcsolattartás során növekedhetnek a mentális terhek a fiatalokban: a problémákkal való szembesülés, a nem nyílt kommunikáció, az „álarok viselése”, a családon belüli kapcsolatok átrendeződése, a bizalmatlanság megjelenése, a közös téma hiánya stb. Ebben az esetben a látogatás mindegyik félben negatív érzelmeket indukálhat.¹⁵ Ez különös jelentőséggel bír a fiataloknál.

Emellett a fiatal családjának jelentős társadalmi és gazdasági költségekkel kell számolnia. Gazdasági költség a látogatásra való utazás finanszírozása, a csomagok küldése, valamint a telefonálás költsége, amelyek általában jelentős részben a családot terhelik. Másrészt a család gyakran stigmatizációval szembesül, ami pszichés nehézséget is jelenthet. Christian és munkatársainak a kapcsolattartás gazdasági szempontú megközelítése szerint a családok és a fogvatartottak egymással versengő érdekeinek folyamatos összemérése zajlik, amiben fontos tényező, hogy a családok mit nyerhetnek vagy veszíthetnek saját társadalmi és gazdasági erőforrásaik formájában a fogvatartottakkal, növendékekkel való kapcsolat fenntartása során. Ebben a megközelítésben döntő jelentőségű, hogy van-e elég bizalom és támogatás a kapcsolatban, illetve mindez kölcsönös-e annak érdekében, hogy ellensúlyozni tudja azokat a kötelezettségeket és erőforrás-deficitet, amelyekkel a család szembesülhet a szoros kapcsolattartás megvalósítása érdekében.¹⁶ Albert és Biró is azt tapasztalta, hogy a társadalmi hátrányok és egyenlőtlenségek a kapcsolattartás gyakorlatában is megjelennek. A rosszabb társadalmi helyzetű fogvatartottak, növendékek és családtagjaik a kapcsolattartás különféle lehetőségeit csak korlátozottan tudják igénybe venni, aminek következtében a családi társas támogatás lehetőségei is szűkülnek. Ez a kapcsolatok meggyengüléséhez, egyes kapcsolatok felbomlásához vezethet.¹⁷

13 Cochran, J. C. et al. (2018)

14 Elison-Davies, S. et al. (2018)

15 Hegedűs J. (2019)

16 Christian, J. et al. (2006)

17 Albert F., Biró E. (2016)

A szabaduló fogvatartott, növendék sok esetben az alapvető anyagi szükségleteit, stabil lakhatását sem tudná saját maga biztosítani, így a család anyagi támogatása is jelentős segítség. A család gyakran nyújt segítséget a fogvatartottaknak, növendékeknek az oktatásban való részvételhez, a munkahelykereséshez és a rehabilitációs programokhoz való hozzáféréshez. Ugyanakkor előfordul, hogy a szabaduló személy nem rendelkezik megtartó családi kapcsolatokkal, vagy idő közben megromlik a viszony. Az, hogy a családtagok elősegítik-e a reintegrációt és a bűnelkövetéstől való távolmaradást, saját társadalmi és gazdasági erőforrásaiktól, esetleges szerhasználatuktól, bűnelkövetéshez való viszonyuktól, továbbá a szabadulóval való személyes kapcsolatuktól is függ.¹⁸

Oktatás

Érdekes kérdés, hogy milyen irányú az ok-okozati összefüggés a bűnelkövetés és az iskolából való kimaradás között. A képzettség szintje és a bűnelkövetés között magas a korreláció, erőteljesen hat egymásra az alacsony iskolai teljesítmény, a korai iskolaelhagyás és a kriminalizálódás.¹⁹ A fiatalkorú bűnelkövetőknél jellemzően az figyelhető meg, hogy a kriminalizálódott csoportokba történő bekerülésük okozta az iskolai lemorzsolódásukat, míg a felnőttkorúaknál az alacsony iskolázottságból adódó munkanélküliség hozzájárult a bűncselekményük elkövetéséhez.²⁰

Bond és Davidson szerint a fiatalkorúak igazságszolgáltatással való kapcsolatba kerülése akadályozhatja az oktatási előmenetelt és a teljesítményt.²¹ A gyenge tanulmányi eredmény, valamint a motiváció hiánya összefüggésben van az iskolai magatartással, amely egyéb negatív tényezők meglétével együtt deviáns viselkedést idézhet elő.²²

Mindezekből következik, hogy a szabadságvesztés büntetés és a javítóintézeti nevelés időtartama alatt zajló oktatás a reintegrációs törekvések egyik legfontosabb eleme. Schuster és Stickle költség-haszon szempontú elemzése azt mutatja, hogy az állam a szakmai oktatás esetén számolhat a legmagasabb megtérüléssel, míg a fogvatartottak egyéni fejlődését tekintve főiskolai oktatás jár a legtöbb pozitívummal. A szerzők számos kutatás eredményét vetették össze metaanalízis segítségével, amely igazolta, hogy az oktatás lehetőségének biztosítása csökkenti a visszaesés veszélyét és növeli a foglalkoztatottságot, így ennek okán az érintettek magasabb jövedelemre is szert

18 Harding, D. J. et al. (2016)

19 Hegedűs J., Fekete M. (2014)

20 Hegedűs J., Fekete M. (2014)

21 Bond, M., Davidson, K. M. (2025)

22 Peguero, A. et al. (2011)

tehetnek.²³ Davis és munkatársainak metaanalízisből nyert eredményei szerint, a megfelelő oktatási programok akár 43%-kal is csökkenthetik a bűnismétlést.²⁴

Az oktatás nemcsak a későbbi munkaerőpiaci elhelyezkedést képes elősegíteni, hanem fokozza a fogvatartottak önbecsülését és motivációját is, így a tanulás és a személyes fejlődés ellensúlyként működhet a zárt intézeti környezet negatív hatásaival szemben. Mivel a tanulás és a szociális készségek fejlesztése alkalmas a fogvatartottak, növendékek közötti kapcsolatok minőségének javítására, az oktatási programok hozzájárulnak a bv. intézetekben, javítóintézetekben esetlegesen előforduló erőszak és feszültség csökkentéséhez.²⁵ Miklósi is rámutatott arra, hogy a fogvatartottak, növendékek szabadulás utáni reintegrációját nehezíti az iskolai szocializáció hiánya és a tanulási nehézségek, ugyanakkor a bv. intézetben, javítóintézetben folytatott tanulás csökkenti a fegyelmezési problémákat és a visszaesés kockázatát.²⁶

A zárt intézeti oktatás eredményességét tekintve, Molnár szerint a fogvatartottakat, növendékeket tanulási szándékuk kialakulásában és megvalósításában negatívan befolyásolják az olyan környezeti hatások, mint a többi fogvatartott, növendék negatív tanulási attitűdje és a tanulást támogató eszközök korlátozottsága.²⁷ A tanulási motivációt a fiatalok esetében még inkább képes befolyásolni a kortársak ezirányú hozzáállása, amit a zárt intézeti hierarchia is befolyásol. Kulcsfontosságú tehát a zárt intézetben a referenciaszemélyek meggyőzése, érdekeltté tétele az oktatásban való aktív részvételben, akik a társaikra pozitív irányban is jelentős hatást tudnak gyakorolni.

Foglalkoztatás

Ezen a területen mutatkozik a legnagyobb különbség a javítóintézet és bv. intézet között. A javítóintézetekben elhelyezett fiatalok munkáltatása nem kötelező, inkább az oktatáson van a hangsúly, valamint az olyan tevékenységeken, amelyek a munkavállalásra és a munkavégzésre való felkészülést támogatják. Ezzel szemben a bv. intézetekben végzett munkáltatás évszázadok óta létezik, formáját tekintve azonban rengeteget változott.

A reintegrációs programok közül talán a leghangsúlyosabbak a fogvatartottak teljes körű foglalkoztatását is biztosító tevékenységek, azaz az oktatás, a szakmaképzés és a munkáltatás, melyek nagymértékben elősegíthetik a fogvatartottak szabadulás utáni

23 Schuster, S. S., Stickle, B. (2023)

24 Davis, L. M. et al. (2013)

25 Rangel Torrijó, H., De Maeyer, M. (2019)

26 Miklósi M. (2018)

27 Molnár A. K. (2020)

újrakezdését, ha a zárt intézeti keretek között felkínált lehetőségekkel élve nemcsak szakképzettséget, hanem hasznosítható munkatapasztalatot is szereznek.²⁸

A bv. intézeti munkáltatás szükségességét evidenciaként kezelik, leginkább az a kérdés, hogy milyen munkáltatást tud megvalósítani az adott intézet és milyen minőségben, tekintettel a biztonsági szempontokra, a merev struktúrára és az intézet jellegére.

Connell és munkatársai szerint azok a programok a leghatékonyabbak, amelyek konkrét készségek fejlesztésére és a munkaerőpiacon való sikeres elhelyezkedéshez szükséges kompetenciák elsajátítására irányulnak. A szabadulás utáni mentorálás és a különböző szervezett munkahelyi programok segíthetnek az álláshely megtartásában és hozzájárulnak a hosszú távú stabil foglalkoztatáshoz. A tanulmány arra is rámutat, hogy azok a programok, amelyek holisztikus megközelítést alkalmaztak, azaz figyelembe vették a fogvatartottak személyes és társadalmi igényeit is, és amelyek integráltan alkalmaztak többféle beavatkozást (például oktatás, képzés, pszichológiai támogatás, mentorálás), hatékonyabbnak bizonyultak, mint azok, amelyek mindössze egyetlen aspektusra koncentráltak. A fiatalabb, alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkező személyek számára végzett intervenciók különösen sikeresek voltak, mivel ezen személyek kevésbé tudtak segítség nélkül beilleszkedni a munkaerőpiacra.²⁹

Byrne rávilágít, hogy bár sok program gyors javulást eredményezhetett a fogvatartottak viselkedésében és a bűnisméltés csökkentésében, a tapasztalatok szerint az igazi társadalmi reintegráció és a tartós változások csak akkor valósulnak meg, ha a programok folytatódnak a szabadulást követően is.³⁰ Vélhetően ezen tudományos eredményeket értékelve a kizárólag a bv. intézetekben működő EFOP PLUSZ 3.1.1. „Társadalmi kohéziót erősítő komplex bűnmegelőzési és reintegrációs program” keretében 2024-től – a korábbi programhoz képest új elemként – a közösségi foglalkoztató került kialakításra, amely a szabadulást követő időszakban nyújt szolgáltatásokat, így járulva hozzá a szabadulók társadalmi és munkaerőpiaci reintegrációjának erősítéséhez és az elkövetők bűnisméltési kockázatának csökkentéséhez.³¹ Ezáltal a harmadlagos és másodlagos prevenció³² szintjén történő beavatkozásokat is biztosíthatnak.

28 Kovács M. (2022)

29 Connell, C. et al. (2023)

30 Byrne, J. M. (2020)

31 Az EFOP Plusz 3.1.1. projekt bemutatása

32 A másodlagos prevenció olyan beavatkozásokat jelent, amelyek célja a magas kockázatú csoportok (pl. bűnelkövetésre fogékony fiatalok) időben történő felismerése és beavatkozás, annak érdekében, hogy a kriminalizálódásukat megelőzzék. A harmadlagos prevenció a már elkövetett bűncselekmények után alkalmazott intézkedéseket jelenti, amelyek célja a bűnisméltés reintegrációs eszközökkel való megelőzése. (Gönczöl K. et al., 2012)

A javítóintézetekben tartósan és folyamatosan ellátandó munkafeladatokat lehet kijelölni, melyért a fiatalkorút díjazásban kell részesíteni. Ezek a munkafeladatok a javítóintézetek esetében az intézet sajátosságaitól függenek, így ez lehet például kert- és parkgondozás, épületek nagytakarítása.

Önkiszolgáló tevékenységek és munkafoglalkoztatás a javítóintézetekben

A fiatalkorú bűnelkövetők gyakran olyan szociális közegeből érkeznek a zárt intézetbe, ahol a napi rutin és a rendszeresség nem jellemző, a család hektikus, sodródó életvitele a fiatal számára nem biztosította mindezeket. A gyermekotthonokból érkező fiatalok esetében pedig a nevelők kontrollt biztosító eszközeinek hiánya miatt gyakori az engedély nélküli eltávozás, az iskolából való kimaradás és a házirend megszegése.

Mindezt hivatott korrigálni a javítóintézeti növendékek számára biztosított saját ellátást elősegítő önkiszolgáló tevékenységek (a háló és az egyéb közös helyiségek takarítása, a ruházat, ágynemű tisztítása és javításával) végzése, amely segítheti a szociális készségek fejlesztését és a felelősségvállalás érzésének kialakítását. Az önkiszolgáló tevékenységet a fiatalkorú díjazás nélkül végzi.

Ezek az önállóságra vonatkozó programok lehetőséget biztosítanak a fiatalok számára, hogy aktívan részt vegyenek a mindennapi életben. A növendékek közötti együttműködést is elősegíthetik, hiszen a csoportos munkavégzés nemcsak a személyes felelősségvállalásban segít, hanem a szociális készségek fejlesztésében is szerepet játszik. Fejlesztik továbbá a munkaerőpiacon szükséges képességeket is azáltal, hogy támogatják az önállóságra való törekvést.

Munkafoglalkoztatás keretében a javítóintézet működési körén belül, más gazdálkodó szervezetnél vagy az intézmény vállalkozási tevékenységében való részvétellel valósulhat meg, amiért a fiatalkorú díjazásban is részesül. A munkafoglalkoztatásban való részvétel eltérő lehet a tekintetben, hogy a szigorúbb biztonsági követelmények a szabad mozgást is jobban korlátozzák, így például a javítóintézetben jogerős ítéletüket töltő növendékek mozgása kevésbé korlátozott, mint a letartóztatásban lévőké.

Mentális egészség

Az eddig felsorolt, reintegrációt célzó tevékenységek, eszközök mind hozzájárulnak a fogvatartottak, növendékek mentális egészségének fejlesztéséhez. Ugyanakkor a kifejezetten mentális egészséget fejlesztő, pszichológiai módszertant alkalmazó programok kiemelt fontosságúak, hiszen a börtönpopulációk magas szintű pszichopatológiát

mutatnak, de magas a komorbiditás³³ szintje is a személyiségzavarral és a szerhasználattal. A fiatalokorúak körében még számos gyermekpszichiátriai kórkép jelen lehet, de már az egyébként felnőttekre jellemző zavarok is előfordulhatnak. Esetükben sokkal nagyobb arányban fordulnak elő pszichés kórképek, mint a hasonló korú normál populációban.³⁴

A foglalkoztatott pszichológusok leterheltsége, valamint a változatos beavatkozási módszerek miatt projektszerűen is alkalmaznak mentális egészség fejlesztésére irányuló programokat a zárt intézetekben. Mára ezen programok megszámlálhatatlan típusa létezik, különböző fókusszal, célcsoporttal és módszerrel.

A traumaalapú megközelítést egyrészt az indokolja, hogy fogvatartottak már a bv. intézetbe kerüléskor magas szintű traumatünetekkel rendelkeznek, a zárt intézeti tartózkodás alatt újabb traumatikus élmények érhetik őket. Landenberger és Lipsey azt találta, hogy a traumaalapú tünetek csökkentek a fogvatartottak pszichológiai kezelése után, de ez az összes terápiás megközelítést alkalmazó vizsgálat során igazolódott, nem csak a traumafókuszú kezelési módszereknél. Ez arra enged következtetni, hogy a fogvatartottak traumás tüneteinek csökkentésében előnyös lehet nem csak egy-egy meghatározott terápiatípus, hanem minél több pszichológiai módszer alkalmazása.³⁵

Egyes reintegrációs programok azokat a kockázati tényezőket célozzák, amelyek a bűnismétléssel dinamikusan összefüggnek, azaz az elkövetők előtt álló konkrét kihívásokra összpontosítanak, ideértve többek között a kábítószer-használatot és a pszichés nehézségeket. Az RNR (Risk-Need-Responsivity/Kockázat-Szükséglet-Reszponzivitás) elmélet³⁶ lényege, hogy a bűnelkövetők kezelését a bűnismétlés valószínűségét növelő kockázati tényezők, az úgynevezett kriminogén szükségletek és az egyén fogékony-ságának, válasz-készségének felmérésével kell kezdeni, illetve ennek eredményeire kell alapozni.³⁷ Más programok meghatározott elkövetői csoportokra fókuszálnak, úgymint szexuális bűnelkövetők és a magas kockázatú fiatalokorú bűnelkövetők.³⁸

A kognitív viselkedésterápia (Cognitive-Behavioral Interventions-CBT) alkalmazását fiatalokorúak tekintetében is eredményesnek találták,³⁹ amelynek fókuszában

33 Olyan orvosi állapot, amely legalább két betegség vagy egészségügyi rendellenesség együttes jelenlétét jelenti ugyanazon egyénnél, legyenek ezek egymástól függetlenek vagy összefüggőek. (Valderas, J. et al., 2009)

34 Csorba J. et al. (2008) idézi: Bellavics M. Zs. (2021)

35 Landenberger, N. A., Lipsey, M. W. (2005)

36 Blanchette, K., Brown, S. L. (2006); Ward, T. et al. (2007)

37 Szabó J. (2012)

38 Griffiths, C. T. et al. (2007)

39 Shelton, D. (2005); Kendall, P. et al. (1990)

különböző proszociális⁴⁰ magatartásmódok elsajátítása és internalizálása⁴¹ áll, így a fiatalok különböző, a szociális készségekre, problémamegoldási és agressziókezelési technikákra is szert tesznek.⁴²

A család bevonása is egy lehetséges alternatívája a zárt intézeti mentális egészség fejlesztésének. Ilyen lehet a funkcionális családterápia (functional family therapy- FFT), amit olyan 11 és 18 év közötti fiatalok esetében alkalmaznak, akiknél bűnelkövetés, erőszak, szerhasználat vagy különböző magatartási zavarok állnak fenn.⁴³ A Family Integrative Transition (FIT) program során már bevált terápiás módszereket alkalmaznak, amely két hónappal a fiatal szabadulása előtt kezdődik, majd a szabadulást követően négy-hat hónapig folytatódik, amíg a fiatalkorú alkalmazkodik a közösségbe való visszatéréshez. A családközpontú, közösségi alapú program célja, hogy segítse a fiatalokat a javítóintézetben vagy bv. intézetben elsajátított készségeik belsővé tételére.⁴⁴

A mentális egészségfejlesztés nemcsak a célzott terápiás programokon keresztül érhető el. A különböző csoportos, szervezett formában megvalósuló programok, mint a tanítás utáni sportfoglalkozás, kézműves foglalkozások, szakkörök és különböző készségfejlesztő foglalkozások tárgyukat tekintve rendkívül színes képet mutatnak. Ezeket a javítóintézetben nemcsak az adott csoport nevelője tarthatja, hanem az adott témában szaktudással rendelkező, bármely intézeti dolgozója is. Egészségügyi ismereteket az ápolónő, jogi ismereteket a növendékügyi előadó is oktathat, vagy készségfejlesztő foglalkozást a terapeuta is tarthat.⁴⁵

Hitélet

A fogvatartottak, növendékek számára a vallásgyakorlási lehetőségek biztosítása reszocializációs szempontból lehetnek jelentősek. Vannak, akik éppen a vallás segítségével képesek a szabadságvesztés büntetés letöltése alatti nehéz időszakot átvészelni. Ez nemcsak a bv. intézet mindennapjainak „túlélésében” lehet hasznos a fogvatartott számára, hanem a szabadulás utáni életútját, jövőbeli közösségi kapcsolatait is pozitívan befolyásolhatja. A vallási közösség jelenléte és a vallásgyakorlási programok

40 Proszociálisnak nevezhető bármely emberi viselkedés, mely másokra nézve pozitív következményekkel jár. (Fodor L., 1998)

41 Belsővé tétel, azaz az egyén olyan mértékben sajátítja el, teszi magáévá a rajta kívülről forrásból érkező értékeket, attitűdöket és normákat, hogy akkor is azoknak megfelelően viselkedik, ha nem számít külső negatív szankcióra a norma megszegése esetén. (Andorka R., 2006)

42 Underwood, L. A. et al. (2016)

43 Shelton, D. (2005)

44 Washington State's Family Integrated Transitions Program for Juvenile Offenders: Outcome Evaluation and Benefit-Cost Analysis (2004)

45 Antal G. et al. (2014)

sokszínűsége növelte a fogvatartottak, növendékek komfortérzetét, aminek egyidejűleg ártalomcsökkentő hatása is van.⁴⁶

A vallás közösségi rendeltetése mellett egyéni reintegrációs funkcióval is rendelkezik. Mint kötelező magatartási szabályok összessége, meghatározó szerepet tölt be a hívő ember személyiségének alakulásában és kibontakozásában. Az általa közvetített és a személy által interiorizált értékek⁴⁷ kihatnak mind az egyéni, mind pedig a közösségi cselekvés módjára és minőségére. Antalóczy szerint ezért is képviselhet a vallás jelentős kohéziós erőt a társadalomban, s mint ilyen, új értékstruktúra kialakítása által komoly szerepet tölthet be a fogvatartottak, növendékek reintegrációjában is.⁴⁸

A javítóintézeti nevelés végrehajtása alatt a fiatalok jogosult lelkiismereti vagy vallási meggyőződésének szabad megválasztására, annak kinyilvánítására és gyakorlására az intézeten belül és kívül. Jogosult a hitéleti szolgálatot ellátó egyházi személy és a vallási tevékenységet végző szervezet vallásos szertartást végző tagja részéről lelki gondozásra.⁴⁹

Összegzés

Látható, hogy a zárt intézetekben zajló reintegrációs tevékenységek létjogosultsága akkor értékelhető, ha az azokhoz kapcsolódó konkrét hozzáadott értéket is áttekintik, azaz megvizsgálják, hogy a fiatalok milyen készségeket sajátíthatnak el és milyen pozitív érzelmi töltetet kaphatnak egy-egy reintegrációs programon való részvételtől. A különböző programok, tevékenységek célja a bűnelkövetési rizikótényezők csökkentése.

A családi kapcsolatok pszichés és anyagi támogatást jelentenek, az oktatás és gyógy-pedagógiai felzárkóztató foglalkozások segítik az iskolai és szocializációs hátrányok kompenzálását, sikerélményt és kompetenciaérzetet biztosítanak. Az önálló tevékenységekben való részvétel fejleszti az önállóságot és a kitartást, ezáltal felkészíti a fiatal a szabadulást követő önálló életre és konstruktív életvezetésre. A normarendszer hiányainak pótlását, korrigálását, az egészségtudatosság erősítését, valamint a kommunikációs technikák és az együttműködés fejlesztését mind támogatják a különböző csoportos szabadidős foglalkozások, szakkörök. A pszichológus által tartott tanácsadás és az időszakos pszichológiai alapú programok a traumák feldolgozására, a mentális egészségre fejlesztésére, és akár a családi konfliktusok rendezésére is fókuszálnak. Végül

46 Vizvári F. (2016)

47 Azok a társadalmi normák és értékek, amelyeket az egyén nemcsak megismer, hanem belső meggyőződésként magáévá tesz, és így viselkedését ezek önkéntesen, belső indítástól irányítják, nem pedig külső kényszer hatására. (Andorka R., 2006)

48 Antalóczy P. (2014)

49 Antal G. et al. (2014)

a hitélet is hozzájárul a mentális egészséghez, a hit reményt ad és utat mutat a zárt intézeti körülmények okozta megterhelő helyzetekben.

Összességében elmondható, hogy a reintegrációs programok számos olyan pozitív változásra adnak lehetőséget, amelyek motivációs bázist jelentenek a zárt intézetben eltöltött idő során.

Felhasznált irodalom

2013. évi CXXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról
- Albert Fruzsina – Biró Emese (2016): Hogyan befolyásolják a családi kapcsolatok a börtönből szabadultak társadalmi reintegrációját? *Magyar Tudomány*, 177 (2), p. 179–187., ISSN 0025-0325
- Andorka Rudolf (2006): Bevezetés a Szociológiába. Budapest, Osiris, p. 571.
- Antal Gábor – Hegedűs Sándor – Puskás Péter – Szabó Péter – Szim András (2014): A javítóintézeti feladatellátás szakmai folyamatainak beazonosítása, leírása folyamatában történő megjelenítése, protokolljainak, tevékenység adminisztrációjának kidolgozása, az e tevékenységekre alapozott esetleges jogszabály módosítási javaslatok megfogalmazása, mindezeknek a standardizációs anyagban történő rögzítése. Online: https://dji.hu/phocadownload/9_A_javitointezeti_szakmai_tevékenyseg_standardjai.pdf (Letöltés ideje: 2025. április 19.)
- Antalóczy Péter (2014): A vallás szerepe a fogvatartottak reszocializációjában. In: *Börtönügyi Szemle*, 33(4), p. 19–27.
- Az EFOP PLUSZ 3.1.1. projekt bemutatása. Online: <https://teszt.bv.gov.hu/hu/az-efop-plusz-projekt-bemutatasa> (Letöltés ideje: 2025. május 04.)
- Bellavics Mária Zsóka (2021): A fiatalok bűnelkövetők körében leggyakrabban előforduló pszichiátriai körképek. *Magyar Rendészet*, 21(2), 97–109. DOI: <https://doi.org/10.32577/mr.2021.2.6>
- Biró Emese (2015): A fogvatartottak családi kapcsolatainak szerepe a bűnelkövetésben, a börtönműködésben és a reintegrációban. In: Albert Fruzsina (szerk.): *Életkeretek a börtönön innen és túl, Szubjektív reszocializációs esélyek (Szociológiai Tanulmányok 2015/2)*, MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont (Szociológiai Intézet), Budapest. Online: http://szociologia.tk.mta.hu/uploads/files/2015/albert_borton.pdf (Letöltés ideje: 2025. március 28.)
- Blanchette, Kelley – Brown, Shelley L. (2006): *The assessment and treatment of women offenders: An integrative perspective*. John Wiley & Sons, Chichester
- Bond, Margaret – Davidson, Kimberly M. (2025): Juvenile Justice Contact, Educational Trajectories, and Recidivism: A Mixed Method Evaluation. *American Journal of Criminal Justice*, 1–26.
- Byrne, James M. (2020): The effectiveness of prison programming: A review of the research literature examining the impact of federal, state, and local inmate programming on post-release recidivism. *Fed. Probation*, 84(3)
- Christian, Johnna – Mellow, Jeff – Thomas, Shenique (2006): Social and economic implications of family connections to prisoners. *Journal of Criminal Justice*, Volume 34, Issue 4, p. 443–452.
- Clemmer, Donald (1940): *The prison community*. Christopher Publishing Company, Boston
- Connell, Catriona – Birken, Mary – Carver, Hanna – Brown, Tamara – Greenhalgh, Jessica (2023): Effectiveness of interventions to improve employment for people released from prison: systematic review and meta-analysis. *Health Justice*. DOI: [10.1186/s40352-023-00217-w](https://doi.org/10.1186/s40352-023-00217-w)
- Csorba János – Ficsor Beáta – Horváth Ágnes – Nagy Edit – Bóna Adrienn – Sörfőző Zsuzsa – Steiner Péter – Harkány Éva – Babrik Zsuzsa (2008): Epidemiological investigation of psychiatric diseases

of Transdanubian adolescent outpatients. *Mentálhigiéné és Pszichoszomatika*, 9., 1. 35–59. DOI: <https://doi.org/10.1556/mental.9.2008.1.2>.

Davis, Lois M. – Bozick, Robert – Steele, Jennifer L. – Saunders, Jessica – Miles, Jeremy N. V. (2013): Evaluating the Effectiveness of Correctional Education: A Meta-Analysis of Programs That Provide Education to Incarcerated Adults. RAND Corporation

Fliegauf Gergely – Ránki Sára (2007): Fogva tartott gondolatok. L'Harmattan Kiadó, Budapest

Fodor László (1998): Pedagógiai feladatok a prooszociális magatartásra nevelésben. *Iskolakultúra*, 8(9), 24–28.

Forgács Judit (2019): A fogva tartás és a reintegráció fogalmi megközelítése. In: Czenczer Orsolya – Ruzsonyi Péter (szerk.): Büntetés-végrehajtási reintegrációs ismeretek, Dialóg Campus Kiadó, Budapest, p. 37–53.

Gerber, Jurg – Fritsch, Eric J. (1995): Adult Academic and Vocational Correctional Education Programs: A Review of Recent Research. *Journal of Offender Rehabilitation*, (22)2, p. 119–142. DOI: [10.1300/J076v22n01_08](https://doi.org/10.1300/J076v22n01_08)

Gönczöl Katalin – Kerezi Klára – Korinek László – Lévy Miklós (2012, szerk.): Kriminológia-Szakkriminológia. Complex Kiadó

Griffiths, Curt T. – Dandurand, Yvon – Murdoch, Danielle (2007): The social reintegration of offenders and crime prevention (Vol. 4), Ottawa, National Crime Prevention Centre

Harding, David J. – Morenoff, Jeffrey – Dobson, Cheyney D. – Lane, Erin R. – Opatovsky, Kendra – Williams, Ed-Dee – Wyse, Jessica (2016): Families, prisoner reentry, and reintegration. In: Boys and men in African American families, p. 105–160. DOI: [10.1007/978-3-319-43847-4_8](https://doi.org/10.1007/978-3-319-43847-4_8)

Hatvani Erzsébet – Hegedűs Judit (2015): Tapasztalatsere valamennyi hazai javítóintézetben, a hazai bevált gyakorlatok összegyűjtése és tanulmányban történő bemutató elemzése. Online: https://aszod-afi.hu/wp-content/uploads/2024/05/jo_szakmai_gyakorlatok_bemutatasa.pdf (Letöltés ideje: 2025. május 06.)

Hegedűs Judit (2019): Család, családdal való kapcsolattartás, családi életre nevelés a büntetés-végrehajtási intézetekben. In: Czenczer Orsolya – Ruzsonyi Péter (szerk.): Büntetés-végrehajtási reintegrációs ismeretek, Dialóg Campus Kiadó, Budapest, p.115–128.

Hegedűs Judit – Fekete Márta (2014): Korai iskolaelhagyás és a kriminalitás kapcsolata, kezelésének lehetőségei. Munkabeszámoló, Tempus Közalapítvány

Juhász Zsuzsanna (2018): A büntetés-végrehajtás alapelve(i). In: *Magyar Rendészet* 18(5), p. 15–28.

Kendall, Philip, C. – Reber, Mark – McLeer, Susan – Epps, James – Ronan, Kevin, R. (1990): Cognitive-behavioral treatment of conduct-disordered children. In: *Cognitive Therapy and Research*, 14(3), p. 279–297. DOI: <https://doi.org/10.1007/BF01183997>

Kovács Mihály (2022): A reintegráció fogalmának meghatározása a hazai börtönügy történelmi fejlődésén keresztül. In: *Börtönügyi Szemle*, 2022/1., p. 9–26.

Landenberger, Nana A. – Lipsey, Mark W. (2005): The positive effects of cognitive-behavioral programs for offenders: A meta-analysis of factors associated with effective treatment. *Journal of Experimental Criminology* 1, p. 451–476. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11292-005-3541-7>

Lievore, Denise (2004): Recidivism of Sexual Assault Offenders: Rates, Risk Factors and Treatment Efficacy. A Report Prepared for the Office of the Status of Women. Canberra, Australian Institute of Criminology

Miklósi Márta (2018): Börtönpedagógusok oktatásra vonatkozó reflexiói, egy kutatás első eredményei alapján. *Esély*, 18(4), p. 66–80.

Molnár Attila K. (2020): Felnőttkori tanulás a magyar és szlovák börtönökben. In: Csehné Papp I. – Kraiciné Szokoly M. (szerk.): Felnőttkori tanulás: Fókuszban a szakképzés és a munkaerőpiac, Budapest, Akadémiai Kiadó

Peguero, Anthony – Popp, Anne – Latimore, Traronda – Shckarkhar, Zahra – Koo, Dixie (2011): Social Control Theory and School Misbehavior: Examining the Role of Race and Ethnicity. *Youth Violence and Juvenile Justice*, 9 (3), p. 259–275.

Ripley, Paul (1993): Prison Education Role in Challenging Offending Behavior. Mendip Papers MP.

- Schuster, Steven S. – Stickle, Ben (2023): Are education programs in prison worth it? A meta-analysis of the highest-quality academic research. Mackinac Center for Public Policy. Online: <https://www.mackinac.org/archives/2023/s2023-01.pdf> (Letöltés ideje: 2025. április 19.)
- Shelton, Deborah (2005): Patterns of treatment services and costs for young offenders with mental disorders. *Journal of Child and Adolescent Psychiatric Nursing*, 18, p. 103–112. DOI: [10.1111/j.1744-6171.2005.00013.x](https://doi.org/10.1111/j.1744-6171.2005.00013.x)
- Szabó Judit (2012): A bűnelkövetők rehabilitációjának meghatározó irányzatai a nemzetközi szakirodalom tükrében. *Alkalmazott Pszichológia*, 12(2), p. 73–88.
- Torijjo, Hugo R. – Marc, De Maeyer (2019): Education in prison: A basic right and an essential tool. *International review of education*, 65, p. 671–685. DOI: [10.1007/s11159-019-09809-x](https://doi.org/10.1007/s11159-019-09809-x)
- Underwood, Lee A. – Washington, Aryssa (2016): Mental Illness and Juvenile Offenders. *Int. J. Environ. Res. Public Health*, 13(2) p. 228. DOI: [10.3390/ijerph13020228](https://doi.org/10.3390/ijerph13020228)
- Vacca, James S. (2004): Educated prisoners are less likely to return to prison. *The Journal of Correctional Education*, (55)4, p. 297–306.
- Valderas, Jose – Starfield, Barbara – Sibbald, Bonnie – Salisbury, Chris – Roland, Martin (2009): Defining comorbidity: implications for understanding health and health services. *Ann Fam Med.*, 7(4): 357–63. DOI: [10.1370/afm.983](https://doi.org/10.1370/afm.983)
- Ward, Tony – Mesler, Joseph – Yates, Pamela (2007): Reconstructing the Risk-Need-Responsivity model: A theoretical elaboration and evaluation. *Aggression and Violent Behavior*, 12., 208–228.
- Washington State’s Family Integrated Transitions Program for Juvenile Offenders: Outcome Evaluation and Benefit-Cost Analysis. Washington State Institute for Public Policy, Olympia, WA, USA, 2004. Online: https://www.wsipp.wa.gov/ReportFile/888/Wsipp_Washington-State-s-Family-Integrated-Transitions-Program-for-Juvenile-Offenders-Outcome-Evaluation-and-Benefit-Cost-Analysis_Full-Report.pdf (Letöltés ideje: 2025. április 20.)